

O‘ZBEK ILMIY MATNLARIDA DISKURS BELGILARINING NAMOYON BO‘LISHI

Yusupova Azizaxon Abduvoxidjonovna

Andijon davlat chet tillar instituti

1-bosqich doktoranti (PhD)

aziza.yusupova.84@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada G‘arb, Amerika va MDH olimlari hamda o‘zbek tadqiqotchilarining asarlarida diskurs tushunchasini izohlashning asosiy nazariy yondashuvlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot ushbu kontsepsiyaning ko‘lamini aniqlashtirish va kengaytirishga harakat qiladi, bu esa unga "ilmiy diskurs" atamasini tekshirishga o‘tishga imkon berdi. Muallif ilmiy nutqni tahlil qilishda V. I. Karasikning tipologik tasnifiga tayanadi, chunki diskurs tipologiyasi chegaralarini belgilash uni tizimli tasvirlash va o‘rganishning zaruriy shartidir. Bu tasnif ko‘plab tilshunos olimlarning asarlarida keng e‘tirof etilganligi va rivojlanishi tufayli tanlangan. Tadqiqotning empirik asosini o‘zbek tilida yozilgan uchta ilmiy maqola tashkil etgan bo‘lib, ularning tahlili jadval va matn ko‘rinishidagi sharhlar sifatida keltirilgan. Bundan tashqari, maqolada tahlil qilingan matnlarda muntazam ravishda qo‘llaniladigan kirish so‘zlari va konstruksiyalarning statistik tahlili o‘tkazildi. Ushbu lingvistik vositalardan foydalanish ilmiy uslubni shakllantirishda muhim rol o‘ynashi va ilmiy diskursni publitsistik, badiiy va boshqa diskurs turlaridan ajratish imkonini berishi ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: diskurs, ilmiy diskurs, tipologiya, diskurs klassifikatsiyasi, institutsional diskurs, kognitiv-pragmatik yondashuv, muloqot, nutq, matn.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные теоретические подходы к интерпретации понятия дискурса в работах западных, американских и ученых стран СНГ, а также узбекских исследователей. Исследование направлено на уточнение и расширение сферы применения этого понятия, что позволило перейти к изучению термина «научный дискурс». При анализе научного дискурса автор опирается на типологическую классификацию В. И. Карасика, поскольку определение границ типологии дискурса является необходимым условием его систематического описания и изучения. Эта классификация была выбрана ввиду ее широкого признания и развития в работах многих лингвистов. Эмпирическую основу исследования сформировали три научные статьи, написанные на узбекском языке, анализ которых представлен в виде таблиц и текстовых комментариев. Кроме того, был проведен статистический анализ вступительных слов и конструкций, регулярно используемых в анализируемых текстах. Показано, что использование этих языковых средств играет важную роль в формировании научного стиля и позволяет отличать научный текст от журналистского, художественного и других типов дискурса.

Ключевые слова: дискурс, научный дискурс, типология, классификация дискурса, институциональный дискурс, когнитивно-прагматический подход, коммуникация, речь, текст.

Abstract: This article examines the main theoretical approaches to interpreting the concept of discourse in the works of Western, American and CIS scientists, as well as Uzbek researchers. The study attempts to clarify and expand the scope of this concept, which allowed it to proceed to the examination of the term "scientific discourse". The author relies on the typological classification of V. I. Karasik in the analysis of scientific discourse, since defining the boundaries of discourse typology is a necessary condition for its systematic description and study. This classification was chosen due to its widespread recognition and development in the works of many linguists. The empirical basis of the study was formed by three scientific articles written in the Uzbek language, the analysis of which is presented in the form of table and textual comments. In addition, a statistical analysis of the introductory words and constructions regularly used in the texts analyzed in the article was conducted. It is shown that the use of these linguistic means plays an important role in the formation of the scientific style and allows distinguishing scientific discourse from journalistic, artistic and other types of discourse.

Key words: discourse, scientific discourse, typology, classification of discourse, institutional discourse, cognitive-pragmatic approach, communication, speech, text.

KIRISH

Hozirgi kunda tilshunoslikda “diskurs” atamasi keng tarqalib, ilmiy tahlilda asosiy tushunchaga aylandi. Hozirgi vaqtda tilning turli jihatlari, shu jumladan ilmiy sohadagi tadqiqotlar tobora ko'proq diskurs yondashuvga asoslanmoqda. Dunyodagi deyarli barcha yetakchi lingvistik maktablar – ham G'arb, ham Amerika an'analari doirasida, hamda MDH mamalatlari doirasida – diskurs masalalari, uning mohiyati, tuzilishi, tipologiyasi va funksional xususiyatlarini faol o'rganishmoqda.

Zamonaviy tilshunos olimlar diskursni tasniflash, uning institutsional va ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini aniqlash, turli xil nutq turlarida qo'llaniladigan lingvistik vositalarni tahlil qilishga alohida e'tibor berishadi. Shu nuqtai nazardan, diskurs nafaqat lingvistik hodisa, balki davr, jamiyat va ilmiy tafakkur xususiyatlarini o'zida aks ettiruvchi murakkab kommunikativ hodisa sifatida ham qaraladi.

Diskurs nazariyasi jahon tilshunosligida keng miqyosda ishlab chiqilgan va ko'plab tadqiqotchilarning asarlarida taqdim etilgan bo'lsa-da, o'zbek tilshunoslik maktabi doirasida bu tushunchaning qanday konseptualizatsiya va talqin qilinishini tahlil qilish alohida qiziqish uyg'otadi. O'zbek olimlarining asarlarini ko'rib chiqish nutqni o'rganishga milliy yondashuvning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash hamda o'zbek tilshunosligida diskurs tadqiqotining asosiy yo'nalishlari va ustuvor yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Diskursni o'rgangan olimlar qatorida Mishel Fuko, Ernest Benvenist, Zellig Harris, Teun van Deyk, Pol Rikour, Rolan Bart, Yuriy Lotman, Umberto Eko,

Norman Ferklo, kabi olimlarni, shuningdek, N.D.Arutyunova, V.Z. Demyankov, V.B. Kashkin, M.L. Makarov va V.I. Karasik, A.A. Kibrik diskurs tadqiqi ustida turli yoʻnalishlarda ishlaganlar: lingvistik va semiotik tahlildan sotsiolingvistika va kognitiv tadqiqotlargacha, nutqni matn, kommunikativ hodisa va ijtimoiy hodisa sifatida koʻrib chiqqanlar.

TADQIQOTNING OʻRGANILGANLIK DARAJASI

Diskursshunoslikning rivojlanishidagi asosiy shaxslardan biri Z. Xarris boʻlib, u 1952 yilda nutqni matn bilan tenglashtirgan “diskurs tahlili” atamasini kiritdi [8].

Z.Xarris bilan bir qatorda M.Fuko gʻoyalari nutq nazariyasining rivojlanishiga sezilarli taʼsir koʻrsatdi. M.Fuko nutqni maʼlum bir tarixiy davrda aytilishi mumkin boʻlgan narsalar chegaralarini belgilovchi qoidalar tizimi sifatida qaragan, nutqni kuch va bilim mexanizmlari bilan bogʻlagan [7].

Muloqotni matn xususiyati sifatida oʻrgangan E. Benveniste umumiy tilshunoslik rivojiga katta hissa qoʻshdi. E. Benveniste oʻz yondashuvi doirasida matnni nutq prizmasi orqali koʻrib chiqdi, nutq tahlilini asosiy tadqiqot vositasi sifatida qoʻlladi [4]. Nutqni bunday tushunish antik falsafaga borib taqaladigan talqin jarayoni sifatida matn tahlilining falsafiy anʼanalariga mos keladi.

Diskurs tahlilining yetakchi nazariyotchilaridan biri golland olimi T.van Deykdir. T. van Deyk nutqni matn, kommunikantlar va ijtimoiy kontekstni oʻz ichiga olgan kommunikativ hodisa sifatida belgilaydi [11].

P. Rikour ham nutqni germenetik anʼana doirasida matn xossasi sifatida koʻrib, nutqni oʻrganishda muhim rol oʻynadi [9].

Diskurs nazariyasi rivojlanishiga katta hissa qoʻshgan tadqiqotchilar orasida R. Bart [3]., Yu. M. Lotman [18]., U. Eko [5]. va N. Feyrklo [6]. kabi olimlar ham boʻlib, bu olimlar lingvistik va semiotik yondashuvlarni oʻzida mujassamlashtirgan holda turli xil nutq turlariga strukturaviy tahlil usullarini qoʻllaganlar.

Gʻarb tadqiqotchilari bilan bir qatorda nutq mavzusi rus va rusiyzabon olimlar tomonidan faol oʻrganildi.

N. D. Arutyunova oʻzining ensiklopedik lugʻatida nutqning eng nufuzli taʼriflaridan birini taklif qildi. Uning talqinicha, diskurs matndan koʻra kengroq tushuncha boʻlib, u oʻz ichiga muloqot va ishtirokchilar va kontekstlar bilan bogʻliqlik oʻlchovini oladi, lekin "jonli" voqelikni qoʻshadi. Nutq - bu "oʻzining voqealarga boy jihati"ga ega boʻlgan harakatdagi matn [13]. (muallif)

V. I. Makarovning tadqiqotlari ham nutq nazariyasiga asoslanib, uning kommunikativ va pragmatik tomonlarini tahlil qilishga bagʻishlangan [19].

V. Z. Dem'yankov nutqni dominant lingvistik nazariyalar va matn tahlili usullari kontekstida oʻrgandi [14].

V. I. Karasik, V. B. Kashkin, V. E. Chernyavskaya, K. F. Sedov [15,17,21,22]. va boshqa tadqiqotchilar institutsional, kognitiv va qiyosiy nutq tahlilining rivojlanishiga katta hissa qoʻshdilar.

Oʻzbek lingvistik maktabi vakillari ham nisbatan yaqinda globallashuv va milliy ilm-fanning jahon ilmiy hamjamiyatiga integratsiyalashuvining obʼektiv jarayonlari taʼsirida diskursni tizimli oʻrganishga oʻtdilar. Globallashuv sharoitida

inson faoliyatining barcha sohalari - texnik, tabiiy fanlar, gumanitar fanlar va falsafa bilimlarni ishlab chiqarish, sharhlash va uzatish shakli sifatida muqarrar ravishda diskurs hodisasiga duch keladi. Bu tendentsiya o'zbek ilmiy dunyosida ham to'liq namoyon bo'lmoqda.

Shu munosabat bilan o'zbek tilshunoslari asarlarida diskurs tushunchasini o'rganish, uni o'rganishga yondashuvlarni tahlil qilish, diskurs tipologiyasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash dolzarb ahamiyatga ega. O'zbek ilmiy an'analarda diskursning qanday talqin qilinishi, tasniflanishi va tahlil qilinishini o'rganish milliy tilshunoslik maktabining o'ziga xos xususiyatlarini, uning zamonaviy nutqshunoslikdagi o'rnini chuqurroq anglash imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbek tilshunosligida diskursga oid tadqiqotlar XX asr oxiri — XXI asr boshlarida faol rivojlana boshladi. Aksariyat o'zbek tilshunoslari jahon tilshunosligida ma'lum bo'lgan va e'tirof etilgan diskursning nazariy tushunchalariga tayanib, ularni o'zbek tili kontekstiga moslashtiradilar.

O'zbek olimlari tayanadigan nazariy manbalar va tasniflar

O'zbek tadqiqotchilarining ishlarida nazariy asos sifatida quyidagilar ko'proq qo'llaniladi:

-T. van Deykning diskurs konsepsiyasi bo'lib, unga ko'ra diskurs matn va kontekstning birligi sifatida qaraladi.

N. Ferklo (N. Feyrklough)ning diskursni ijtimoiy lingvistik va tanqidiy nutq tahlili sifatida qarashlarini ham e'tiborga olganlar.

Funksional-pragmatik yondashuvga ko'ra esa, V. I. Karasikning nutqning shaxsiy va institutsional turlarini ajratuvchi tasnifiga tayangan holda diskurs tahlili amalga oshiriladi.

V. I. Karasik tipologiyasi kommunikantlarning ijtimoiy roli, muloqot doirasi, kommunikativ maqsadlarni hisobga olgan holda nutqni tahlil qilishga imkon bergani uchun o'zbek nutqshunosligida eng ko'p qo'llanilgan [15].

O'zbek olimlarining asarlarida diskurs quyidagi jihatlarda tadqiq qilinadi:

- matn va nutq tushunchalari o'rtasidagi munosabat;
- nutqning institutsional turlari;
- nutqning pragmatik xususiyatlari;
- diskursiv belgilar va izchillik vositalari;
- diskursiv muloqotning milliy-madaniy xususiyatlari.

Xususan, Sh. S. Safarov asarlarida nutq kommunikativ faoliyat shakli sifatida o'z ichiga lingvistik va pragmatik komponentlarni o'zida mujassam etgan holda ko'rib chiqiladi. Uning ishida nutqning protsessual tabiati va uning muloqotning sotsial-madaniy kontekstiga bog'liqligi ta'kidlangan [20].

R. Karimova tadqiqotida muloqotning institutsional shakllari tahlil qilinadi, ular doirasida nutq kommunikantlarning ijtimoiy rollari bilan shartlangan nutqiy xatti-harakatlarning tartibga solinadigan modeli sifatida talqin etiladi [16].

A. A. Abdug'afurovich va K. N. Tavakkalovalar ilmiy diskursni matnlararo aloqalar, pretsedent va ilmiy bilimlarni ifodalash usullariga qaratib, matnlararolik prizmasidan o'rganadilar [1].

Shunday qilib, o'zbek tilshunoslari nafaqat global tadqiqotlarda ishlab chiqilgan nutqning nazariy modellarini o'zlashtiribgina qolmay, balki o'zbek ilmiy matnlarining strukturaviy, pragmatik va madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda o'z talqinlarini ham taklif etadilar. Bu zamonaviy tilshunoslik fanining bir qismi sifatida o'zbek so'zlashuv an'anasi shakllanganidan dalolat beradi.

Yuqorida muhokama qilingan diskurs tushunchalari muayyan lingvistik va madaniy makonda faoliyat yurituvchi ilmiy diskursni tadqiq qilish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqola ilmiy muloqotning umuminsoniy xususiyatlarini saqlab qolgan holda, milliy, madaniy va lingvistik xususiyatlarni bir vaqtning o'zida aks ettiruvchi o'zbek tilining ilmiy diskursiga qaratilgan.

Tadqiqotning nazariy va metodologik asosini V. I. Karasikning diskursni shaxsiy va institutsional deb ajratgan tasnifi tashkil etadi. Ushbu tizimdagi ilmiy diskurs institutsional tipga tegishli bo'lib, tartibga solinadigan aloqa, ishtirokchilar o'rtasidagi status assimetriyasi va ob'ektiv bilimlarni uzatishga qaratilganligi bilan tavsiflanadi [15].

V. I. Karasikning yondashuvi keng e'tirofga sazovor bo'ldi va bir qator rus va xalqaro tadqiqotchilarning ishlarida qo'llab-quvvatlandi va rivojlandi, ular ilmiy nutqni aniq belgilangan janr va pragmatik xususiyatlarga ega bo'lgan professional muloqotning barqaror shakli sifatida qaraydilar. V. I. Karasik taklif qilgan diskurs tipologiyasi rus tilshunosligida keng e'tirof etilgan va E. I. Sheygal, M. L. Makarov, S. G. Vorkachev, V. V. Krasnix, G. G. Slyshkin va boshqalarning asarlarida rivojlangan. Bu mualliflar V.I. Karasikdan shunchaki iqtibos keltirmaydilar, balki unign taklif qilgan modelidan metodologik asos sifatida foydalanganlar.

V. I. Karasikning sotsiolingvistik tipologiyasi doirasida ilmiy diskurs institutsional, maqomga yo'naltirilgan diskursning bir turi sifatida qaraladi, bunda kommunikatorlar birinchi navbatda ilmiy jamiyat vakillari sifatida harakat qiladilar. Ilmiy nutqning asosiy maqsadi ob'ektiv bilimlarni ishlab chiqarish va tarqatish bo'lib, uning qimmatli asosi haqiqat, dalil va izchillikdadir. Ilmiy diskurs terminologik aniqlik, argumentatsiya, shaxsiyatsiz taqdimot va pretsedent matnlarga tayanish bilan tavsiflanadi. Ritualashtirilgan muloqot shakllari, xususan, dissertatsiyani ilmiy jamoatchilikka tanishtirish tartibi sifatida jamoatchilik himoyasi ilmiy nutqning muhim tarkibiy qismidir [15].

Ilmiy nutq institutsional (maqomga yo'naltirilgan) nutqning bir turi sifatida qaraladi, unda ishtirokchilar birinchi navbatda shaxs sifatida emas, balki professional rollarning egalari sifatida harakat qilishadi.

Ilmiy munozara ishtirokchilari orasida olimlar, tadqiqotchilar, ilmiy matnlar mualliflari, sharhlovchilar va ilmiy jamoatchilik vakillari mavjud.

Ilmiy nutqning maqsadi

- ishlab chiqarish,
- tizimlashtirish,

- tekshirish,
- ob'ektiv bilimlarni uzatish.

Qadriyatlar

- haqiqat,
- dalillar,
- mantiq,
- xolislik,
- ilmiy to'g'rilik.

Kommunikativ xususiyatlari

- mantiqiy tashkil etilgan taqdimot;
- terminologik aniqlik;
- argumentatsiya;
- pretsedent asosidagi ilmiy matnlarga tayanish;
- neytral, depersonallashgan ohang.

Janrlar

- ilmiy maqola,
- monografiya,
- dissertatsiya,
- hisobot,
- ko'rib chiqish.

Ilmiy nutqning ravonligi quyidagilar bilan belgilanadi:

- kontseptual va terminologik apparatlarning aniqligi;
- mantiqiy taqdimot,
- qat' ilmiy til,
- illyustrativ argumentatsiya

Ushbu maqola o'zbek matnlaridan foydalangan holda ilmiy diskursning xususiyatlarini aniqlash va tavsiflashga qaratilgan bo'lib, oldingi nazariy bo'limda mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning asarlarida taqdim etilgan diskurs tushunchasining turli xil talqinlari ko'rib chiqilib, uni tushunishga yondashuvlar xilma-xilligi ko'rsatilgan. Shu bilan birga, ilmiy diskursni tahlil qilish nutqning maqsadi, muloqot shakli, murojaat qiluvchi va qabul qiluvchining maqom va rol xususiyatlarini, shuningdek, muloqot ishtirokchilarining kommunikativ niyatlarini hisobga oladigan tizimli tipologiyaga tayanishni talab qiladi. Tadqiqotning nazariy asosini V.I. Karasik tomonidan taklif qilingan diskursning tasnifi tashkil etadi, tilshunoslikda keng e'tirof etilgan va keyingi tadqiqotlar va diskurs nazariyasining ayrim sohalarini rivojlantirish uchun boshlang'ich nuqta bo'lib xizmat qilgan. Maqolaning amaliy qismida ana shu tasnifga asoslanib, "ilmiy diskurs" tushunchasining mazmunini oydinlashtirib, ilmiy diskursning asosiy belgilarining ifodalanishini aniqlash va tavsiflash maqsadida o'zbek tilidagi uchta ilmiy maqola tahlil qilinadi. Aniqlik uchun tahlil natijalari ham tavsif shaklida, ham jadval shaklida keltirilgan.

O'zbek ilmiy matnlarida ilmiy diskurs belgilari
(V. I. Karasik mezonlari asosida)

Mazkur jadval uchta o‘zbek tilidagi ilmiy maqola asosida tuzildi va ilmiy diskursning asosiy xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishga xizmat qiladi.

Ilmiy diskurs mezonlari	1-maqola	2-maqola	3-maqola
Diskurs turi	Institutsional ilmiy diskurs	Institutsional ilmiy diskurs	Institutsional ilmiy diskurs
Kommunikativ maqsad	Diskurs tushunchasini nazariy tahlil qilish	Lingvistik va ijtimoiy jihatdan tahlil	Diskurs nazariyalarini umumlashtirish
Adresat	Ilmiy jamoatchilik	Mutaxassis olimlar	Akademik auditoriya
Janr	Ilmiy maqola	Ilmiy maqola	Ilmiy maqola
Terminologiya	Yuqori darajada	Yuqori darajada	Yuqori darajada
Intertekstual bog‘liqlik	Faol (Fuko, van Deyk va b.)	Mavjud	Mavjud
Argumentatsiya	Nazariy manbalarga tayangan	Mantiqiy tahlil asosida	Nazariy umumlashtirish
Kognitiv jihat	Til va tafakkur munosabati	Kognitiv omillar hisobga olingan	Diskurs bilim shakli sifatida
Ijtimoiy kontekst	Madaniy va ijtimoiy omillar	Ijtimoiy muhit aks etgan	Sotsiomadaniy jihat mavjud
Muallif pozitsiyasi	Obyektiv, betaraf	Neytral-analitik	Umumlashtiruvchi
Til uslubi	Akademik	Akademik	Akademik

1-jadval

Maqolada tadqiqot uchun empirik material sifatida quyidagi o‘zbek ilmiy maqolalaridan foydalanildi:

1. Abdumalikova Dilfuza. “Diskurs atamasining tarixi va uning bugungi lingvistik qarashlardagi tahlili” // Science and Innovation in the Education System. International scientific-online conference, 2025.

2. Xasanova Dilnoza. “Diskurs lingvistik atama sifatida” // ACTA NUUZ, 2024.

3. Saidova Muxayyo Umedilloevna, Nozima Alisherovna Nadirxanovna. “Diskurs tushunchasi tahlili va tadqiqi” // Miasto Przyszłości, 2024.

V. I. Karasik ta’kidlaganidek, ilmiy diskurs institutsional diskurs turi hisoblanadi. Tahlil qilingan uchala maqolada ham mazkur belgi yaqqol kuzatiladi. Jumladan, Abdumalikova D. ilmiy diskursni quyidagicha tavsiflaydi:

“Diskurs – muayyan tarixiy, madaniy, ijtimoiy kontekstda yaratiladigan va idrok etiladigan lingvistik faoliyatdir [2].”

Mazkur iqtibos 1-jadvaldagi “Diskurs turi” va “Ijtimoiy kontekst” mezonlarini asoslaydi.

Ilmiy diskursning muhim belgilaridan biri — terminologik zichlik va intertekstualiyadir. Hasanovning maqolasida diskurs termin sifatida aniq ta’riflanadi:

“Diskurs lingvistik atama sifatida matn va nutqdan kengroq tushuncha bo‘lib, ijtimoiy va madaniy omillar bilan bog‘liq holda talqin etiladi [12].”

Bu holat jadvaldagi “Terminologiya” va “Intertekstual bog‘liqlik” mezonlari bilan bevosita bog‘liq.

Saidova va Nadirxanovna ilmiy diskursni bilim va ijtimoiy ong mahsuli sifatida baholaydi:

“Diskurs jamiyatda mavjud bo‘lgan bilimlar, qadriyatlar va ijtimoiy tajribalar asosida shakllanadi [10].”

Mazkur fikr 1-jadvaldagi “Kognitiv jihat” va “Ijtimoiy kontekst” mezonlarini tasdiqlaydi.

Shunday qilib, tahlil qilingan uchta ilmiy maqola materiallari asosida tuzilgan jadval (1-jadval) o‘zbek ilmiy matnlarida V. I. Karasik tomonidan belgilangan ilmiy diskursning asosiy xususiyatlari tizimli ravishda namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

Bundan tashqari tahlil qilinayotgan matnlardagi ilmiy diskursning institutsional va me’yoriy xususiyatini yanada tasdig‘i har uchala o‘zbek ilmiy maqolasida muntazam qo‘llaniladigan kirish so‘zlari va konstruksiyalarning statistik tahlilini taqdim etishni lozim deb xisoblaymiz. Mantiqiy va semantik belgilarning aniqlangan takrorlanishi nutqni tashkil etishning ilmiy uslubining ustunligini ko‘rsatadi, argumentatsiyaning izchilligi, taqdimotning ob’ektivligi va matnning mantiqiy izchilligiga e’tibor beradi. Ushbu kirish elementlaridan foydalanish ilmiy nutqni adabiy va publitsistik nutqdan tubdan ajratib turadi, unda ifodali, baholovchi va obrazli vositalar ustunlik qiladi.

Tahlil qilinayotgan o‘zbek ilmiy maqolalarida kirish so‘zlaridan foydalanish ko‘rsatkichi

Kirish so‘zi	1-maqola	2-maqola	3-maqola	Ilmiy matndagi vazifasi
Avvalo	+	+	+	Fikrni taqdim qilish uchun
Demak	+	+	+	Xulosani shakllantirish uchun
Ta’kidlash joizki	+	+	+	Ilmiy ahamiyatga ega bo‘lgan ma’lumotga urg‘u berish uchun
Shuningdek	+	+	+	Qo‘shimcha argument uchun

Ma'lumki	+	+	+	Bilimlarni obyektivlashtirish uchun
----------	---	---	---	---

2-jadval

XULOSA

Taqdim etilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, mantiqiy va argumentativ yo'nalishdagi kirish so'zlaridan tizimli foydalanish o'zbek matnlarida ilmiy nutqning barqaror xususiyati bo'lib, ilmiy bilimlarni kognitiv va kompozitsion tashkil etish vazifasini bajaradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, V.I.Karasikning diskurs tipologiyasi asosida o'zbek ilmiy maqolalarida o'tkazilgan tahlili shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilidagi ilmiy nutq mazmun darajasida ham, matn tashkil etish darajasida ham amalga oshirilgan barqaror institutsional, kommunikativ-pragmatik va lingvistik xususiyatlar majmuasiga ega bo'lib, bu ularning milliy-ilmiy diskursining asosiy o'ziga xos xususiyatlari bilan umuminsoniyligini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdugafurovich, A. A., & Tavakkalovna, K. N. (2021). Intertextual signs in the scientific style. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 1658–1661.
2. Abdumalikova, D. (2025). Diskurs atamasining tarixi va uning bugungi lingvistik qarashlardagi tahlili. *Science and Innovation in the Education System. International scientific-online conference.*
3. Barthes, R. (1964). *Éléments de sémiologie*. Paris.
4. Benveniste, É. (1966). *Problèmes de linguistique générale* (Vol. 1). Paris.
5. Eco, U. (1976). *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
6. Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
7. Foucault, M. (1969). *L'archéologie du savoir*. Paris: Gallimard.
8. Harris, Z. (1952). *Discourse analysis*. *Language*, 28(1), 1–30.
9. Ricoeur, P. (1971). The model of the text: Meaningful action considered as a text. *Social Research*, 38(3), 529–562.
10. Saidova, M. U., & Nozima, A. N. (2024). Diskurs tushunchasi tahlili va tadqiqi. *Miasto Przyszłości*.
11. van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
12. Xasanova, D. (2024). Diskurs lingvistik atama sifatida. *АСТА NUUZ*.
13. Арутюнова, Н. Д. (1990). *Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь*. М.
14. Демьянков, В. З. (2004). *Доминирующий дискурс*. М.
15. Карасик, В. И. (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена.
16. Каримова, Р. А. (1991). *Семантико-структурная организация текста (на материале устных спонтанных и письменных текстов)*. Уфа: Изд-во БашГУ.

17. Кашкин, В. Б. (2000). Введение в теорию коммуникации. Воронеж.
18. Лотман, Ю. М. (1970). Структура художественного текста. М.
19. Макаров, В. И. (2003). Основы теории дискурса. М.
20. Сафаров, Ш. (2008). Прагмалингвистика. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Тошкент, 120-б.
21. Седов, К. Ф. (2004). Дискурс и личность. М.
22. Чернявская, В. Е. (2006). Дискурс власти и власть дискурса. М.